

**KARTAL TİBET SİNEMASINDA TOPLUMSAL MESELELERİN ZÜBÜK (1980)
FİLMİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ***

Social Issues in Kartal Tibet Cinema: An Analysis of the Movie Zübük

Yunus NAMAZ¹ ve Ayşegül ŞAHİN²

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, Elazığ, prayeryunus@gmail.com, orcid.org/0000-0002-8678-3813

² Yüksek Lisans, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Elazığ, sahin.aysegul4@gmail.com, orcid.org/0000-0002-6534-9110

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
14.06.2022
Kabul/Accepted:
01.11.2022

DOI:

10.18069/firatsbed.1130857

Anahtar Kelimeler

Türk sineması, Kartal
Tibet, toplumsal meseleler,
Zübük filmi

Keywords

Turkish cinema, Kartal
Tibet, social issues, Zubuk
film.

ÖZ

Türk siyasal hayatında askeri denetim, müdahale ve darbeler 1960'lardan 2000'li yıllara kadar sinema filmlerinde de sıklıkla ele alınan, değerlendirmesi yapılan önemli bir konu olmuştur. Bu konular başta olmak üzere dönemin toplumsal sorunları birçok yönetmen tarafından yapımlara konu olmuştur. Bu yapımlar en temelde Türkiye'de yaşanan değişim ve dönüşümlerden haber vermekte, dönemin toplumsal meselelerinin boyutlarına değinmektedir. Dönemin toplumsal meselelerini kendi filmlerinde anlatan ve çoğu zaman mizahi bir dille bunu ele alan Kartal Tibet, 1965-2008 yılları arasında pek çok filmin yönetmenliğini üstlenmiştir. Bu çalışmanın amacı, Kartal Tibet'in *Zübük* (1980) filminde dönemin siyasal, toplumsal ve kültürel yapısı hakkında bilgi vermek, sinema filmleri ile toplumsal olaylar arasındaki bağlantıları analiz etmektir. Filmler ile tarihsel süreçte yaşananlar arasındaki bağı sorgulamak ve *Zübük*'teki (1980) mizahi unsurların dönemin siyasal, toplumsal ve kültürel iklimi hakkında nasıl bir bakış açısı geliştirdiğini ortaya koymak bu çalışmanın amaçları arasındadır. Bu çalışmada *Zübük* adlı film, sosyolojik açıdan analiz edilmiş ve filmin bürokratik yozlaşma ve liyakatsizlik, yoksulluk, sınıf, statü, rüşvet ve iltimas, adam kayırmacılık ve adaletsizlik temalarını öne çıkardığı gözlenmiştir. *Zübük*, betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

ABSTRACT

Military controls, strikes, and coups have been important issues in Turkish political life and have been frequently discussed and evaluated in films from the early 1960s up to the first decade of 2000. Many directors from this period have made films on these issues and/or their accompanying social problems. These films mainly serve to inform about the changes and transformations experienced in Turkey and to touch upon the dimensions of the social issues of the period. Through the many films he directed between 1965-2008, Kartal Tibet depicts the social issues of the period, often addressing them with a humorous language. This study aims to provide information about the political, social, and cultural structure of the period in Kartal Tibet's film *Zübük* (1980), to analyze the connections between movies and social events, to question the connection between the films and events in the historical process, and to reveal the humorous elements in *Zübük* (1980). This film reveals a perspective about the political, social, and cultural climate of the period. The study conducts a sociological analysis of *Zübük*, observing the film to highlight the themes of bureaucratic corruption, incompetence, poverty, class, status, bribery, favoritism, and injustice. The study also evaluates and interprets *Zübük* using the method of descriptive analysis.

Atıf/Citation: Namaz, Y. ve Şahin, A. (2023). Kartal Tibet Sinemasında Toplumsal Meselelerin *Zübük* (1980) Filmi Üzerinden İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 1(427-441).

Sorumlu yazar/Corresponding author: Yunus NAMAZ, prayeryunus@gmail.com

* Bu çalışma, danışmanlığı Dr. Öğr. Üyesi Yunus NAMAZ tarafından yapılan ve yüksek lisans öğrencisi Ayşegül ŞAHİN tarafından 2022'de hazırlanan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

1. Giriş

Sinema bir yandan bireylere sunduğu görüntüler ile onların dünyaya farklı bakmasına olanak tanırken, diğer yandan da kendi hayatlarını uzaktan izleyebilme fırsatını sunmaktadır. Bireyler sinemada gördükleri birbirinden farklı içerikler sayesinde bazen eğlenebilmekte, bu sayede birkaç saatliğine de olsa gerçek dünyanın sorunlarından uzaklaşabilme imkânı bulabilmektedir. Toplum içerisinde var olan sorunları işleyen ve bunu bazen dram bazen de güldürü öğeleri ile birlikte sunan filmler, bireylerin kendi hayatlarına misafir olmalarını sağlamakta, kendi sorunları ile onları yüzleştirmektedir. Çözüm yolu sunulsun ya da sunulmasın, bireyler ekranlar aracılığıyla izledikleri kendilerine aşına olan filmlerle bağ kurabilmektedir. Bu nedenle sinemada izlenen filmler, “tıpkı bir ayna gibi, bir toplumun yansımalarının beden buluşunu” izletmektedir (Sevinç, 2014: 98). Filmler aynı zamanda toplumda var olan bireylerin hem birbirleriyle hem de kendileriyle farkında olmadan konuşmalarını sağlayan bir araç konumunda olabilmektedir. Toplumda birbirinden çok farklı şartlar altında yaşayan bireyler için farklı hayatlar hakkında bilgiler edinmek ve ne kadar zor ya da ne kadar kolay şartlar altında yaşadıklarını öğrenmek, ancak filmler ile mümkün olabilmektedir. Ekonomik koşulları daha iyi ya da daha kötü olan bireyler, birbirlerinin yaşam şekillerini filmler aracılığıyla görebilmektedir. Örneğin ekonomik açıdan düşük gelir düzeyine sahip bireyler, hayal dahi edemeyecekleri hayat standartlarını filmler aracılığıyla izleyebilmektedir. Filmlerin sosyolojik açıdan yapılan değerlendirmeleri, “film süresince bireylerin kendilerini, sosyal davranışlarını ve buldukları toplumların değerlerini anlamlandırma şekli” olarak görülmektedir (Uğur, 2005: 921).

Geçmişe ve içinde bulunduğumuz döneme, geleceğe ışık tutan filmler, izleyiciye taraflı veya tarafsız bir bakış açısı sunmaktadır. Belirli dönemlerde çekilen filmlerin konusu geçtiği dönemin sosyal, psikolojik, ekonomik ve siyasi şartlarını yansıtmaktadır. Bayrakdar (2015: 1-2), filmlerin incelenip yorumlanmasının toplumsal, kültürel işlevleri yerine getirirken; filmleri anlamının sosyolojik, politik, psiko-analitik veya feminist anlamalar taşıyıp taşımadığı üzerine düşünmek ve içinde üretildiği toplumu ve dönemi anlamak adına önemli bir disiplin olduğunu söylemektedir. Yoksulluk, gecekondulaşma, köyden kente göç gibi olaylar ve bu olayların bireylerin üzerindeki etkilerinin incelenmesi açısından dönemin ruhunu yansıtan filmler önem taşımaktadır.

Ülke içerisinde gerçekleşen ve toplumu derinden etkileyen sosyal, ekonomik, siyasal ortam birçok Türk yönetmenin ilgisini çekmiş ve sinemaya bu toplumsal sorunların yansıtılması gerekliliği doğmuştur. Toplumsal değişimler sonucu oluşan yeni yaşam modellerinin, sansürler ve yasaklar olmasına rağmen güldürü unsuru ile birlikte kullanımı, sinemanın geniş kitleler tarafından izlenmesini sağlamaktadır. Çünkü toplum gülerken bir yandan kendi sorunlarını unutmakta bir yandan da kendi sorunlarını izlemektedir. Topluma aktarılmak istenen mesajlar, sisteme yapılan eleştiriler, toplumsal sorunlar sinemanın etkili kullanımı ile beyaz perdede yerini almaktadır. Bu dönemde farklı yönetmenler, toplumun içerisinde bulunduğu sorunları farklı açılardan izleyiciyle buluşturmaya çalışmıştır.

Kartal Tibet’in yönetmenliğini yaptığı ve ürettiği filmler, Türk sinemasında önemli bir yere sahiptir. Türk toplumunun sosyo-kültürel ve ekonomik değişimine güldürü unsuru ile birlikte yer veren Tibet, Türk sinemasının o dönemde sahip olduğu film yapım koşullarından etkilenmiştir. Kartal Tibet sinemasının, toplumsal sorunları güldürü ve trajikomedi türleriyle birlikte dile getirdiği ve toplumu yaşadığı bunalımdan uzaklaştırırken aslında temel sorunları eleştirel dille aktardığı söylenebilir. Literatürde Kartal Tibet sineması ile ilgili çok fazla çalışmanın olmaması araştırmanın önemini arttırmaktadır. Çalışma kapsamında toplumsal sorunların yoğun olarak işlendiği filmler temel alınarak, dönemin ruhu hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu çalışmanın temel konusu; çekildiği dönemde yaşanan toplumsal sorunların sinemaya ne derecede aktarımının yapılabildiği ve bireylerin/kitlelerin bu sorunlardan ne kadar etkilendiğini tespit edebilmektir. Toplumsal ve ekonomik sorunlar ile bireylerin yaşayış şekillerinin, sinemaya ne derecede yansıtılabildiği sorularına yanıt aranmaktadır. Bu çalışmanın amacı, görsel ve işitsel öğeleri içerisinde barındıran ve bu anlamda güçlü bir sanat dalı olan sinemanın, toplumsal değişim ve dönüşümleri nasıl yansıttığını, Türkiye’de yaşanan toplumsal sorunların (yoksulluk, yoksulluk kültürü, gecekondulaşma, köyden kente göç) hangi şekilde aktarıldığını anlamak ve yorumlamaktır.

Toplumsal değişimler sonucu ülkede yaşanan birçok olay, Türk sinemasını da yakından etkilemiştir. Toplumsal meselelere değinilen ve izleyiciye taraflı/tarafsız olarak aktarılan sinema filmleri, dönemi değerlendirmek açısından önem taşımaktadır. Sanayileşme süreciyle birlikte siyasal, sosyal, ekonomik,

kültürel alanda yaşanan değişimler sinemaya yansıtılmakta; bu değişimlerin sonucu olan yoksulluk, gecekondulaşma, köyden kente göç ve şehirli ile alt kültür insanının arasında görülen keskin kırılmalar, Türk Sinemasında işlenmektedir. Çalışmanın amacı askeri bir müdahale sonrasında oluşan ekonomik krizin yoğun olarak yaşandığı sıkıntılı süreci sinema üzerinden anlamaya çalışmak ve değerlendirmelerde bulunmaktır. Yönetmen Kartal Tibet ile ilgili çalışmalara baktığımızda sosyoekonomik sorunları ele alan sadece bir tez çalışması bulunmaktadır. Bu çalışma; örneklem seçimi, seçilen filmlerin detaylı olarak analiz edilmesi ve sinemasal bir okuma yapılması açısından diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Kartal Tibet sinemasının akademik anlamda az çalışılmış olması, çalışmanın önemini arttırmaktadır. Güldürü unsuruyla toplumsal sorunların birlikte işlenmiş olması, tarihteki belirli bir dönemin sinema üzerinden okunması, literatüre katkı sağlayacaktır. Sinema filmlerinin yer aldığı döneme ışık tutması ve yapılacak yeni çalışmalara kaynak oluşturabilmesi, konunun önemini arttırmaktadır. Yine bu çalışma, toplumsal meselelerin sinema üzerinden aktarımının ve izleyicide bulacağı karşılığın ortaya çıkarılması açısından önem arz etmektedir. Sansür ve baskının yoğun olduğu Kartal Tibet filmleri dönemlerinde, toplumun sorunlarının eleştirebilmesi, filmlerde bu eleştirilere yer verilmesi son derece önemlidir.

Toplumsal gerçekçi bakış açısı ile ele alınan filmler, yayımlandıkları dönemin özelliklerini sergilemektedirler. Kartal Tibet'in yönetmenliğini üstlendiği *Zübük* filminde göç, gecekondulaşma, yoksulluk, konut sorunu gibi temalar ön plana çıkmaktadır. Filmlerde toplumsal meseleler hem diyaloglar hem de görsel içinde kodlanmıştır. Türk sinemasının gelişimi 1914-1922 döneminden itibaren inceleniyorken bu çalışmada toplumsal meseleler, 1970-1990 döneminden itibaren ele alınmıştır. Bu durum çalışmanın kısıtlarından birini oluşturmaktadır. Kartal Tibet'in yönetmenliğini yaptığı filmlerin 1976 yılında (Tosun Paşa filmiyle) başlamasının, çalışmanın konusunu oluşturan filmlerin bu tarihten sonra seçilmesinde etkili olduğu söylenebilir. Çalışmanın bir başka sınırı ise Kartal Tibet'in yönetmenliğini yaptığı 67 film olmasıdır. Yönetmenin tüm filmlerini analiz etmek güç olduğundan bunlardan sadece *Zübük* filmi araştırmaya dâhil edilmiştir: Bu filmin tercih edilmesinin sebebi toplumsal meselelerin (göç, yoksulluk, gecekondulaşma, konut sorunu) daha yoğun olarak işlenmesidir.

Bu çalışmanın evrenini Kartal Tibet'in yönetmenliğini üstlendiği "Kartal Tibet Sineması" oluşturmaktadır. Yönetmen Tibet'in ilk yaptığı film 1976 yapımı Tosun Paşa, son filmi ise 2008 yapımı Hayat Güzeldir adlı çalışmasıdır. Tibet, 1976-2008 yılları arasında toplam 67 filmi yönetmiştir. Bu anlamda çalışmanın evreni bu 67 filmde oluşmaktadır. Yönetmenin filmlerinde güldürü, tarih, komedi, melodram türleri yer almakta ve bu yapımlar arasında toplumsal meseleleri eleştirel bir dille aktardığı pek çok filmi bulunmaktadır. Bu filmler arasından toplumsal meselelerin yoğun olarak işlendiği *Zübük* (1980) filmi (toplam iki uzun metraj yapım), çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Yönetmenliğini Kartal Tibet'in yapmış olduğu *Zübük* (1980) filmi, internet kaynakları aracılığıyla izlenmiş ve analiz edilmiştir. Analiz edilmesi esnasında nitel araştırma yöntemlerinden doküman ve betimsel analiz tekniklerinden faydalanılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinde kullanılan doküman incelemesi analizinden yararlanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizi şeklinde tanımlanmaktadır (Yıldırım, Şimşek, 2013). Ancak yazılı kaynakların yanı sıra film, video, Görselğraf gibi görsel materyaller de nitel araştırmalarda kullanılmaktadır. Bu materyaller olayları olduğu gibi aktardığı için çalışmanın vardığı sonuçların güvenilirliğini önemli ölçüde etkileyecektir (Yıldırım, Şimşek, 2013: 219).

Bu çalışma kapsamında elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Betimsel analiz yaklaşımına göre; "Elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan anlatılara sık sık yer verilir. Amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Yapılan betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır" (Yıldırım, Şimşek, 2013: 256). Betimsel analizin, araştırmacıların incelemek istedikleri unsurlar hakkında özet bilgi elde edebilmeleri için başvurulan bir yöntem olduğu belirtilmektedir (Büyükoztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2021). Bu yöntem ile Kartal Tibet filmleri, Türk sinemasında toplumsal meseleler çerçevesinde ele alınmıştır. Türk sinemasında toplumsal meseleleri yansıtan unsurlar, filmlerde ön planda olan unsurlar temel alınarak analizi yapılmıştır. Betimsel analiz yöntemiyle analizi yapılan Kartal Tibet filmlerinin, Türk sinemasında toplumsal meseleleri ele alan filmler içerisinde nasıl bir şekilde ele alındığı saptanmaya çalışılmıştır. Çekildiği dönemin özelliklerini taşıyan filmler tarihsel

yorumlamalara açık hale gelmektedir. Bu filmlerin çekildiği dönemin izlerini ve toplumsal koşulları nasıl ele aldığını görmek mümkündür. Ryan ve Lenos (2012: 187), bu bağlamda çekildiği dönemi yansıtan filmleri yorumlarken tarihsel eleştiri tekniğini kullanmışlardır.

2. Türkiye'nin 1980'li Yıllarının Kısa Özeti

Demokratik anlamda bir kültürel temel atıldığı ve henüz inşa sürecini tamamlamamış toplumlarda ortaya çıkan en büyük problemlerden birinin asker-sivil konumlandırılması olduğu ifade edilir. Nitekim bu dinamiklere sahip toplumlarda yönetsel ve kamusal anlamda bir uzlaşma sağlanamaması, sarsıntılı ve problemlili bir yapı ortaya koymaktadır (Akıncı, 2013: 40). Türkiye'de 1980'li yıllarda özellikle yaşanan siyasi temelli krizler, tüm dinamikleri tetiklemiş, hem sosyal hem de ekonomik anlamda birçok siyasal, toplumsal sorunun oluşmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle de 12 Eylül darbesine giden süreç dikkate alındığında toplumsal olayların boyutlarının yaralanmalı ve ölümlü vakalara varan bir hal aldığı malumdur. Özbay bu konuda (2016: 2-3), 1 Mayıs 1977'de İstanbul Taksim'de, 8 Ekim 1978'de Ankara Bahçelievler'de yaşanan olayları örnek verir ve daha sonrasında Sivas ve Maraş'ta çıkan olayların bu dönemdeki en önemli sorunların başında geldiğine değinir. 1980 askeri darbesinden hem önce pek çok çatışmalar yaşanmış ve faili meçhul cinayetler vuku bulmuştur.

12 Mart 1971 muhtırasından sonra yapılan düzenlemeler ve çözüme yönelik atılan adımlar Türkiye'deki sorunların bertaraf edilmesinde etkili olamamıştır. Demokrasinin bu süreç içerisinde yeterince kurumsallaşamaması, sistemsel ve yapısal sıkıntıları da beraberinde getirir. İktidar ve muhalefetin sorunların çözümü için aynı masa etrafında toplanamamaları, köyden kente plansız göçün artması ve tüm bu meseleler doğrultusunda ortaya çıkan taleplere çözümler üretilememesi, bu dönemde krizin derinleşmesine neden olur. Siyasal zeminde Cumhurbaşkanı'nın meclis tarafından seçilememesi ve bu durumun halk tarafından ciddi rahatsızlık ile karşılanması, bu süreçteki en büyük problemlerden biridir. 1970'li yılların ortasından itibaren yaşanan işçi sınıfı mücadeleleri, toplumun her kesiminde şiddet ve baskının artması, terör olaylarındaki tırmanış, Kahramanmaraş, Malatya, Sivas, Çorum ve Bingöl olayları, yaşanan suikastlar ve faili meçhul cinayetler, 12 Eylül 1980 darbesine uzanan sürecin zeminini oluşturan etkenler olmuştur (Akıncı, 2013: 40-43).

Turgut Özal'ın 1983 ile 1989 yılları arasında başbakanlık ve Anavatan Partisi genel başkanlığı görevlerini yürütmesiyle farklı bir siyasal dönem başlar (Akdemir, 2016: 17). Özallı yıllar olarak adlandırılan bu dönem, Turgut Özal'ın başbakan olarak görev yaptığı altı yılı (83-89) ile Çankaya Köşkü'ne çıkıp Cumhurbaşkanlığı görevini yürüttüğü ve görevi başında vefat ettiği yılları (89-93) kapsar (Baykal, 2019: 160). Türkiye Cumhuriyeti siyasal tarihinde Turgut Özal Dönemi; sosyal, siyasal ve ekonomik anlamda birçok gelişmenin yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde, birey odaklı bir zihinsel değişim politikası, ekonomik politikalarından üstün tutularak adım atılmaya çalışılmıştır. Demokrasinin uygulanmış olduğu tüm toplumlarda, insani değerlerin el üstünde tutulması gerektiği vurgulanmıştır. Özellikle Özal döneminde; demokrasinin, halkın özgür iradesi ile kendi kendisini yönetmesinden ibaret olmadığı, birçok sosyal, ekonomik ve toplumsal sorunu beraberinde getireceği belirtilmiştir. Bundan dolayı demokratik adımlar atılırken konuya çok daha geniş bir pencere açılmıştır. Özal döneminde tüm kademelerde sorunların kaynağına inilmeye çalışılarak demokrasinin; toplumsal, siyasal ve ekonomik unsurlar ile bağlantılı olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmuş, bu yönde adımlar atılmıştır (Boğa, 2016: 52-54). Turgut Özal, Türkiye'nin toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik yapısını bilen bir siyasetçi olmuştur. Bu sayede gerek ulusal gerekse uluslararası anlamda özellikle kendinden önceki 20 yıllık dönemde Türk siyasi hayatında meydana gelen krizlerin ve bu krizlerin neden olduğu sosyal problemlerin çözümü için adım atma noktasında kararlı bir tavır sergilemiştir. Aynı zamanda toplumun her kademesini ilgilendiren sorunların çözümü için hem bürokrasi hem de özel sektör ile iyi ilişkiler kurma çabası içinde olmuştur (Akçay, 2016: 76-77). Turgut Özal, özellikle ekonomik misyonunu sağlamak ve yaşanan ekonomik temelli krizlerin sosyal problemlere yol açmasını önlemek amacıyla üretimin artmasına yönelik adımların atılmasını hedeflemiştir. Ayrıca sanayileşmede yapısal dönüşüm ve değişimlere gidilmesi, enflasyonla mücadele ve işsizlik sorununun minimuma indirilmesi, para politikası ve vergi sisteminin yeniden düzenlenmesi gibi temel konular da Özal döneminde öncelikli hedefler arasına alınmıştır (Özbay, 2016: 18-25). Çünkü Özal, bu sorunların ortadan kaldırılması durumunda müreffeh bir yaşama kavuşulabileceğini, ülkenin siyasal, sosyal ve ekonomik anlamda rahatlayabileceğini düşünmüştür.

1980'li yıllarda Türk siyasal, toplumsal ve ekonomik yaşamına olumsuz anlamda ciddi etkileri olan ve uzun yıllar devam eden bir sorun da PKK'dır ve bu örgüt propaganda faaliyetlerinde bulunmaya çalışan ayrılıkçı yapıyla öne çıkar (Altındağ, 2020: 1-3). PKK özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinde sözde bağımsız ve federal bir devlet kurma çabası içinde bulunmuştur. 1980'li yıllardan itibaren PKK, silahlı eylemlere daha fazla başvurmaya başlayarak ülkede ciddi bir güvenlik sorunu olmaya başlar (Şahin, Şener, 2011: 238-239). Özellikle siyasal, toplumsal ve ekonomik anlamda yeni gelişmelerin yaşandığı ve çalkantılı dönemlerden geçildiği 1980'li yıllar, PKK'nın kendine hareket alanı bulmasına sebebiyet verir ve nüfuzunu güçlendirir (Gülabi, 2016: 282-286). Tektaş'a göre (2019: 15-16), Abdullah Öcalan'ın faaliyetleri ve girişimleri ile 1980'li yıllarda asıl varlığını ortaya koyan PKK, bu dönemde siyasal, toplumsal, ekonomik sorunlardan yararlanarak düşünsel ve eylemsel yayılım göstermeye başlar.

Görüldüğü üzere 1980'li yılların Türkiye'sinde pek çok siyasal, sosyal ve ekonomik sorunlar vardır ve bu sorunlar hem iç politika hem de dış politikayla da doğrudan ilgilidir. Bu açıdan 80'li yılların Türk sinemasında üretilen filmlerin dönemin sorunlarına yer vermesi oldukça anlamlıdır çünkü yönetmenlerin kendi toplumunun dertlerine ayna tuttuğu bilinmektedir. 1960'lı yılların sinemasından itibaren Lütfi Ömer Akad, Metin Erksan ve Yılmaz Güney başta olmak üzere pek çok yönetmenin filminde anlatılan döneme ait işaretler bulunmaktadır. Yönetmenler zamanın ve tarihsel koşullara filmlerinde dikkat çekerek bir bakış açısı, sanatsal yorumlar getirmişlerdir. Ancak diğer taraftan 1960-1980 arasındaki dönemde yönetmenlerin film üretim çabalarının zorluğu da göze çarpmakta, birçok film sansür aşamasından geçemediği için ya seyirciyle buluşamamış ya da filmden belirli kesitlerin çıkarılması ile salonlarda izlenmesi söz konusu olmuştur. Hem filmlerin sansürlenmesi, film yapımındaki zorluklar, film ekibi kurma ve film çekimi için ekipman tedariki sağlama, yönetmenlerin sanatsal çalışmalarına doğrudan etki etmiştir. Ancak zor şartlara rağmen dönemin çalkantılı sorunları haline dönüşen ekonomik açıdan kalkınamama, siyasal iktidarların yönetim anlayışları, rüşvet ve iltimasın gündelik hayata nüfuz etmesi, kamu kurum ve kuruluşlarına yerleşik hale gelen adaletsizlik ve liyakatsizlik, kamu mallarını kullanımı ve yolsuzluklar Türk siyasal hayatının yönetmenler tarafından değerlendirilmesini, yorumlanmasını ve eleştiriler getirmesini gerekli kılmıştır.

3. Türkiye'de Toplumsal Meselelerin Sonuçları ve Sinema Filmlerine Yansımaları

Türkiye'de toplumsal meselelerin sonuçları; sosyal dışlanma, suç, aile içi şiddet, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, göç ve gecekondulaşma şeklinde sıralanabilir. Bir toplumda birey ve grupların yoksulluğun etkisiyle toplum standartlarına uygun davranamaması, ötekileştirme ve sosyal dışlanma sorununu beraberinde getirmektedir. Bu dışlanmışlık durumu, yoksulların ümitlerini kırmakta mahrumiyet psikolojisini yaşatmaktadır (Açıkgöz, Yusufoglu, 2012: 100). Hızlı sanayileşme ve kentleşme ile birlikte açığa çıkan işsizlik, sosyal dışlanmayı etkileyen en önemli unsurlardan biridir. Yoksulların yanı sıra evsizler ve yaşlılar da sosyal dışlananlar grubuna dâhil olmaktadır. Yoksulluk sonucunda oluşan suç, toplumsal sorunlardan biridir. Yoksulluk kültürü içinde yaşayan ve yoksulluktan kurtulmak isteyen bireyler, kolay yoldan para kazanmak için yasal olmayan yollara başvurabilmektedir (Açıkgöz, Yusufoglu, 2012: 106). Yazarların da vurguladığı üzere yasal olmayan yollara başvurmak fertlerin suç işlemesine sebebiyet vermektedir. 1960'lı yıllardan itibaren pek çok filmde de hem yoksul insanların kandırılması ve belirli mevkiye geldikten sonra insanların suç işlemeye ya da haksızlık yapmaya devam ettikleri anlatılmakta ve suça iten etmenlerin kimi zaman yoksulluk dışında başka nedenlerde de araması gerektiği anlaşılmaktadır.

Yoksulluk birçok alanı etkilediği gibi aile yapısında da bozulmalara neden olmaktadır. Aile içinde şiddet, hane içinde başlamış olsa da tüm toplumu etkilemektedir. Bu şiddete maruz kalanların genelde kadınlar ve çocuklar olduğu söylenebilir. Her ne kadar yoksulluk ile ilişkilendirilse de aslında gelişmiş ülkelerde de aile içi şiddet görülebilmektedir. Ancak yoksul ailelerde bu oran daha fazladır. Yoksulluk nedeniyle toplum tarafından dışlanan aile reisi, bu psikolojinin etkisiyle eşine ve çocuklarına zarar verebilmektedir. Her toplumda görülen toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınların aile içindeki konumunu belirlemektedir. Maddi özgürlüğünün olmadığı durumlarda erkeğe bağımlı olarak yaşayan kadın, bir takım zorluklar yaşayabilmektedir (Açıkgöz, Yusufoglu, 2012: 110). 1960-1980 arası Türk sinemasında üretilen yapımlar da yoksulluğun, liyakatsizliğin ve adaletsizliğin sadece ferdi değil, aile yapısı başta olmak üzere toplumu etkilediğine vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla ferdi aşan ve toplumsal bir alana yayılan suç ve haksızlıkların artmasında Serarşan'ın (2015: 89-91) da belirttiği gibi, göç kavramı ve nüfus hareketliliği etkili olabilmektedir. Buradaki göç sorunun oluşumunu iç göç ve dış göç olmak üzere iki gruba ayırmak gerekir.

Ülke içindeki nüfus hareketliliği “iç göç”; “ülkeler arası nüfus hareketliliği” ise “dış göç” olarak tanımlanır. Kentleşme süreci ile birlikte kentlere göç edenler, oradaki yerleşikler ile çatışmalar yaşamakta sonuç olarak yeni sorunlar ortaya çıkar. Kent yaşamına özenen bireylerin kentlere göç etmesi ve oluşan kültürel farklılıklar; işsizlik, gecekondulaşma, yoksulluk, şiddet, yabancılaşma gibi sorunlara yol açar (2015: 91). Ülkenin toplumsal yapısında meydana gelen değişimler birçok kültürel alanda ifade edilmeye başlanmış ve seyirciyle doğrudan ilişki kuran Türk Sineması da bu değişimden etkilenmiştir (Topaloğlu, 2019: 13).

1950’li yıllar ile başlayan ve Türkiye’de yaşanan siyasi değişimler, toplumsal ve ekonomik gelişmelerin de yaşanmasına sebep olmuştur. Ekonomi, devletçi politikalara değil daha liberal ve yabancı sermaye yatırımlarına odaklanmış, tarımsal kalkınmanın yerine sanayi odaklı gelişmeyi tercih etmeye başlamıştır (Topaloğlu, 2019: 12). 1960’lı yıllarda “ithal ikameci birikim” modeline yönelen Türkiye, küresel sermaye ile birlikte hareket etmiş ve yurtdışından dayanıklı tüketim ürünlerini (buzdolabı, televizyon, çamaşır makinesi gibi) ithal ederek iç pazarda tüketmeye yönelik bir kalkınma modelini benimsemiştir. Sanayileşme, kırsal alanlarda işsizliğin yaşanmasına sebep olmuş, ekonomik sebeplerle Türkiye’de hızlı bir kentleşme süreci başlamıştır (Karakışlak, 2018: 280). Özellikle bu dönemde köyden kente göçenlerin ve gecekondulaşmanın artması buraya göçen kitlelerin getirdiği kültür ile kentli insanın sahip olduğu yaşam biçimleri arasındaki farklar, keskin kırılmaların olduğu bir ortamı oluşturmuştur (Topaloğlu, 2019: 12).

1950’li yıllar ve sonrasında ülkeye gelen yabancı sermaye, fabrikasyon üretim sisteminin kentlerde iş gücü ihtiyacını doğurması böylece kentleşmenin hızlı bir sürece girmesi gecekondulaşmanın oluşumunda önemli etkenlerdir (Yıldız, 2008: 7). Göç ile birlikte, kentlere yerleşmek isteyenler barınacak yer sıkıntısı yaşamışlardır. Plansız bir şekilde oluşan göç ve gecekondulaşma, yerleşim sorununun ötesinde toplumsal bir mesele haline gelmiştir. Gecekondularda yaşayan insanlar, toplumun yoksul kesimi olarak adlandırılmıştır. Bu bölgelerde yaşayan kitleler, aynı zamanda toplum tarafından dışlanmış bir yaşam sürmektedirler. Yoksulluk sonucu oluşan bu dışlanmanın psikolojik ve sosyolojik anlamda insan üzerinde etkileri bulunmaktadır.

1968 yılı ile başlayan Arabesk müzik ve Arabesk film furyası, 1980’li yıllarda da devam etmiştir (Şimşek, 2015: 118). Sanayi odaklı gelişme sonucunda oluşan kentleşme ve buna bağlı olarak gelişen göç meselesine, arabesk müziklerde yer verilmiştir. Bu müzik türü etrafında üretilen filmlerde iç ve dış göç olgusu çokça işlenmiştir (Makal, 1987: 26). Toplumsal gerçeklik akımı etrafında üretilen göç temalı filmlerde; çarpık kentleşme, kültürel çatışma gibi konular yer almakta ve Türk sinemasına ilk olarak iç göç olgusu yansımaktadır (Serarslan, 2015: 94).

1970’li yıllardaki Türk sinemasında iç göç olgusunun işlendiği filmler; Ömer Lütfi Akad’ın yönetmenliğini üstlendiği *Gelin, Düğün, Diyet*, Halit Refiğ’in *Fatma Bacı’sı*, Kartal Tibet’in *Sultan’ı*, Orhan Aksoy’un *Altın Şehir’i*, Ömer Kavur’un *Yusuf Kenan’ı* şeklinde sıralanabilir (Serarslan, 2015: 95). 12 Eylül 1980 darbesi sonrası yaşananlar ekonomik, politik ve toplumsal alanlarda değişimlere sebep olurken sinemayı olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak bu dönemde de sinemada göç olgusuna yer verilmektedir.

Göç olgusu değerlendirildiğinde kentlere doğru yapılan hareketlerin en çok İstanbul’a doğru olduğu söylenebilmektedir. Sonuç olarak filmlerin İstanbul’da çekilmesi doğal karşılanmaktadır. Köy ve kent arasında ulaşımın kolaylaşması, köyden kente göç edilmesine olanak sağlamıştır. Tarımda makineleşmenin yarattığı bir olgu olarak görülen gecekondulaşma, kentsel sorunun ötesinde köylü kentli arasında yaşanacak olan sosyal, ekonomik ve kültürel birçok sorunlara yol açmaktadır (Koç, 2012: 5). Türkiye’nin toplumsal ve ekonomik yapısının değişiminin bir göstergesi olan gecekondular, Türk sinema tarihi içinde önemli bir konuma sahiptir. Sinematografik üretim alanı olarak gecekondular, kendine özgü toplumsal yaşamı, mimarı ve kültürel formları oluşturmaktadır. Ekonomik yetersizlikler sonucu inşa edilen gecekondular, kentsel kriz ve sosyo-kültürel kırılmaların sembolleridir (Yıldız, 2008: 7).

Türk sineması, yaşanan göç ve göç sonucu oluşan gecekondulaşma olgularına duyarsız kalamamış dolaylı/doğrudan sahnelemiştir. Bu nedenle Türk sinemasının, toplumsal-kültürel değişimlerden etkilenmesi ve bu değişimler karşısında tavrının ne olduğu göçe bağlı olarak ortaya çıkan gecekondular olgusunun sinemaya yansımaları önem taşımaktadır (Yıldız, 2008: 9). Yıldız’ın sözünü ettiği durum, film sanatı ile mekân ilişkisinin birleştiğine dayalıdır ve gecekondular yaşamının gerçeklerinin sinemasal sunumunun yapılması “gecekondular filmleri” gibi bir kavramı doğurmuştur. Bu kavramın merkezinde elektrik, ulaşım, su, altyapı sorunu, sağlık sorunu, eğitim sorunu, toplumsal kırılmalar, kültürel gecikme ve ayrımcılığa uğrama gelmektedir (Yıldız, 2008). Buna ek olarak “gecekonduların damgalanması, taşralı kadının kentli kadın

tarafından küçük düşürülmesi, arsa konut sorunu, zabita baskısı, kültürel alanların olmaması, kimlik bunalımı, aidiyet sorunu, modern ve geleneksel arasındaki psikolojik gerginlik, toplumsal adaletsizlik, kamusal alanın erkek tarafından kuşatılması, sınıflar arası ayrımın büyüklüğü, mimari sorun, yoksulluk” gibi kavramlar da gecekonduların evrenine dâhil edilmektedir.

Gecekonduların olgusu çok boyutlu yapıdadır. Tek bir filmle gecekonduların yaşamına dair tüm boyutları görebilmek mümkün değildir. Bazı filmler soruna odaklanırken bazı filmler ise konuya odaklanmaktadır. Gecekonduların betimleyen filmler, gecekonduların mahallesini bir arka plan olarak kullanmanın ötesinde onu toplumsal mesele haline dönüştüren etmenler ile ilişkilendirilerek sunulmaktadır. Kentlere doğru yapılan göç, konut sorununun dışında sosyo-kültürel ve ekonomik boyutta “arabesk kültürü”, “kentleşmeme”, “varoşlaşma” gibi durumları da beraberinde getirmektedir.

4. Türk Sinemasında Toplumsal Meseleler

Türk Sinemasının ilk yıllarında sinemacılar, daha teknik konulara eğilmekteydi. Dolayısıyla toplumsal meseleler, Türk sinemasının ilk yıllarında yer bulamamıştır. İlerleyen dönemler ile birlikte sinemanın aktarım dilini kullanan sinemacılar toplumsal konuları filmlerinde yoğun olarak işlemiştir. Türk sinemasında toplumsal meseleler, alt başlıklar altında değerlendirilmektedir.

27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen darbe sonrası Türkiye’de yeni ortam oluşmuştur. Toplumun çağdaş olma yolunda sarf ettiği çabalar sonucunda ortaya çıkan yeni ortamda “ilericilik”, kent merkezli olmuş ve yeni sınıfları oluşturmuştur (Tunç, 2012: 113). Ülkede oluşan bu yeni ortam kültürel ortamı da büyük oranda yeniden şekillendirmiştir. Darbe sonrası yaşanan bu gelişmeler Türk sinemasını da etkilemiş ve bu yıllarda “devrimci sinema”, “toplumsal gerçekçilik”, “halk sineması”, “kaçış sineması”, “yabancılaştıran sinema” akımları etrafında filmler üretilmiştir. 1960’lı yıllarla birlikte “neyi” “nasıl” anlatacağımı bilinçli bir şekilde saptayıp anlatmaya çalışan Türk sineması, toplumsal olaylara daha duyarlı olmaya başlamış ve bu ideoloji beyazperdeye yansımıştır (Scognamillo, 2003: 10). Toplumsal yaşamdan beslenen sinemanın kitlelere belli bir görüşü benimsetme işlevi, ait olduğu toplumun izlerini yansıtmakta ve kültürün bir yansıması olarak görülmektedir. Toplumsal yapı içerisinde görülen değişim ve dönüşümler sonucu oluşan yeni sınıflar ve olayların bu yeni sınıflara yansımaları, sinema tarafından yeniden üretilerek izleyicisine aktarılmaktadır. Dolayısıyla 1960-1970 arası dönemde, toplumsal olaylardan ve gelişmelerden etkilenerek ülkenin değişen ortamı içinde üretilen filmler, toplumun sorunlu yanlarını, insan ilişkilerinin durumunu yansıtmaya çalışmaktadır (Kaplan, 2004: 9). Ayrıca Türk Sineması’nın kârlı bir sektör haline gelmesiyle birlikte, bu yıllarda film üretimi artmıştır (Tunç, 2012: 114).

1960’lı yıllarda toplumsal olaylardan beslenerek üretilen filmler, “toplumsal gerçekçilik” akımını ortaya çıkarmıştır. Daldal (2005: 131-133), kimlik arayışı olan “toplumsal gerçekçilik” kavramını, sıradan insanların sorunlarına eğilen, bireylerin yabancılaşması ve kimlik arayışlarına tanıklık eden biçimsel yenilikler ile dolu bir akım olarak tanımlamaktadır. Bu akımın konularını; o dönemde yaşanan köyden kente göç, kentte yaşanan toplumsal sorunlar, kente göçün nedenleri ve beraberinde gelişen sorunlar gibi konular oluşturmaktadır. Türkiye’de 1971 muhtırası ile 1980 darbesi arasında siyasi ve ekonomik anlamda köklü değişimler yaşanmış, yaşanan bu iktisadi, sosyolojik değişimler sinema sektörünü de etkilemiştir (Tunç, 2012: 122).

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve petrol krizi, beraberinde televizyonun yavaş yavaş sinemanın yerini almaya başlaması, film türlerinde değişimler yaşanmasına neden olmuştur (Tunç, 2012: 122). Bu dönemde seks film, arabesk film ve yabancı uyarılma film furyaları sinemada yerini almıştır. Siyasal çatışmalar, sansür baskısı, ekonomik darboğaz gibi toplumsal olaylar, Türk sinemasında üretilen filmlerin sayısını düşürmüştür. Ekonomik kriz nedeniyle halkın ucuz eğlencelere yönelmesi, sinema salonlarının kapatılmasına neden olmuş, sinema sektörünü bir buhrana sokmuştur (Tunç, 2012: 127). Yasakların, darbenin ve sansürün etkisiyle film yapamayan Yeşilçam, bir süre sonra yeniden film üretmeye başlamıştır (Kara, 2012: 90). Yaşananlar sonucu sinema salonlarından uzaklaşan seyircinin eve kapandığını belirten Kara, televizyon kullanımının yaygınlaştığını ve bu süreçte yapımcı döneminin önemli ölçüde sona erdiğini, sponsorlar döneminin başladığını kaydeder.

12 Eylül 1980 darbesi ile beraber yaşananlar, bu değişimi yaşayan yönetmenleri de etkilemiştir. Baskı ortamı ve sansürler bu dönemde de film sayısını oldukça düşürmektedir (Bayraktar, 2015: 29). Liberal ekonomi politikaları sayesinde yabancı yatırımların ülkeye girmesine izin verilmiş, yabancı filmler sinemada yerini

olarak seyircisiyle buluşmuştur (Saydam akt: Bayraktar, 2015: 299). İthal edilen yabancı filmler, şehirli öykülerini işlemiş; Türk sinemacıları da bu durumla mücadele edebilmek için öykülerinin yönünü köyden kente çevirmiştir (Vardan, 2008: 746). Dolayısıyla bu yeni öykü etrafında üretilen filmlerde köyden kente göç, kent sorunları, gecekondulaşma gibi konular işlenmiştir. Aslında bu sorunlar, darbeler sonucunda ortaya çıkan, halkın temel sorunlarıdır ve seyirci kendi sorunlarını izlemektedir. Yönetmen bu olayları anlatırken kendi ideolojisi etrafında filmler üretmektedir. Sonuç olarak Türk sineması ülkenin ekonomik, siyasal, sosyal sorunlarından etkilenmekte, bu sorunları beyazperdeye aktarmaktadır. Seyirci kendi sorunlarını izlerken, yönetmenin ideolojisi ile yönlendirilmekte ve o ideoloji etrafında hareket etmektedir.

5. Kartal Tibet Sinemasında Toplumsal Meseleler

Sinema ve toplumun karşılıklı etkileşim içerisinde olduğu, bu etkileşimin sinemanın yapısında değişiklikler meydana getirdiği görülmektedir. Bu değişim filmlerde işlenen konuları da etkilemektedir. Kartal Tibet'in yönetmenliğini üstlendiği filmlere bakıldığında genel olarak dönemin içerisinde bulunan koşullar ve bu koşullara uyum sağlamaya çalışan dönem insanların yaşadıkları zorlukların güldürü unsuru ile anlatıldığı görülmektedir. Kartal Tibet, içerisinde yaşadığı toplumda var olan sorunlara kayıtsız kalamamış ve bu sorunlar etrafında filmler üretmiştir. Filmlerinde çoğunlukla köyden kente göç, gecekondulaşma, siyasal yozlaşma gibi Türk toplumunun yaşadığı ekonomik, siyasal, sosyal sıkıntılar yer bulmuştur. Kartal Tibet'in yönetmenliğini üstlendiği filmlerde çoğunlukla toplumsal eleştiri ve gerçekçi temalarla bezenmiş konular karşımıza çıkmaktadır. Çalışma bu bağlamda Kartal Tibet'in yönetmenliğini üstlendiği Zübük filmi sosyolojik bağlamda analiz etmektedir.

Sosyolojik eleştiri, incelenecek filmlerin sosyolojik ölçütlere göre değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu eleştiri türünde filmlerin estetik özelliklerinin incelenmesi yerine filmin ele aldığı dönemin sosyal koşulları öne çıkmaktadır. Özden'e göre (2004: 153-154) bu eleştiri türünde, "sosyal değerlerin filmlerde nasıl yansıtıldığı ve somutlaştırıldığı, filmlerin sosyal değerler üzerindeki etkisi, bu değerleri güçlendirme ya da değiştirme gücü ve filmlerin toplumsal tutum ve davranış kalıplarında neden olduğu değişiklikler" ve benzeri konulara yer verilmektedir. Kabadayı'ya göre (2013: 57), sosyolojik eleştiri yapabilmek için "gerçek, temsil, inşa etme, alegori, toplum, ritüeller, mit, gelenek, kültürel değerler, küreselleşme, kapitalizm, kötülük, şiddet, kitle, aile, gündelik hayat, yaşam biçimi, değer kavramı, kimlik, toplumsal roller, kültürlenme, cinsiyet, stereotip, önyargı, öteki, ikili zıtlık, sınıf, faşizm, oryantalizm, modernizm, postmodernizm" gibi birçok yaklaşıma ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir.

Toplum içerisinde yaşanan değişimler, filmlerin aktardığı olayların anlaşılabilir olması için bir dayanak noktası oluşturmaktadır. Bu dayanak noktalarını anlayabilmek ise sosyolojik, tarihsel eleştiri teknikleri ile mümkün olmaktadır. Filmlerin yorumlanmasında temel nokta olarak görseller ve metinler ön plana çıkmaktadır. Böylelikle, dönemin koşulları, filmde yer alan görüntü ve diyaloglarla desteklenerek yorumlanmaktadır. Bu bağlamda çalışmada; Kartal Tibet'in kişiliği ile yönetmen-oyuncu olarak çalışma biçimini değerlendirebilmek amacıyla sinema kariyeri bir bütün olarak incelenmektedir. Bu şekilde yapılan bütünsel bir inceleme, yönetmen olarak ürettiği filmler hakkında daha kesin sonuçlara varılmasını sağlamaktadır. Türk halkının ihtiyaçlarına göre filmler üreten Kartal Tibet'in filmlerde kullandığı teknikler ve konu seçme ölçütleri üzerinde de durulmuştur. Ayrıca çalışma kapsamında Kartal Tibet ile ilgili yazılan tezler, makaleler, dergi ve kitaplar gibi ikincil veri kaynaklarından da yararlanılmıştır.

6. Zübük (1980) Filminde Toplumsal Meseleler

Zübük filmi izleyicilere toplumsal dönemde yaşanan değişimlere dair bilgiler vermektedir. Çok partili döneme geçişin sorunlu yanlarını, komik bir biçimde kodlamaktadır. Rüşvet, siyasal yozlaşma gibi toplumsal meseleler filmin konusunu oluşturmaktadır. Zübük filmi çalışmada bu konular etrafında değerlendirilmektedir. 1980 yapımı Zübük filmi, Aziz Nesin'in Zübük adlı romanından sinemaya uyarlanmıştır. Yönetmenliğini Kartal Tibet'in üstlendiği filmin senaristliğini, Atif Yılmaz yapmıştır. Yönetmen, Türk siyasal hayatındaki sorunları ve karakterleri alaycı bir dille anlatmaktadır. Filmde Zübük rolünü Kemal Sunal (İbrahim Zübükzade) canlandırmaktadır. Zübük, kâtip olarak çalıştığı devlet memurluğundan rüşvet aldığı için ihraç edilir. Mesleğinden men edilmiş Zübükzade, ahlaki olmayan yolları deneyerek hızla mesleğinde yükselmiştir. Kâtip olarak çıktığı yolu Milletvekili olarak tamamlar.

Zübükzade'nin yaşam öyküsünü gazetede yayınlamak isteyen Gazeteci Yaşar, Gülören köyüne gider. Köy halkı nefretle andığı Zübük hakkında gazeteciye bilgiler verir. Rüşvet aldığı anlaşıldığı için işinden kovulan İbrahim Zübükzade Ankara'ya gider. Partilerin bulunduğu binaya girer ve ilk önce Huzur Partisi'nin kapısının önüne gider. Ancak son anda vazgeçerek Destek Partisinin kapısından içeriye girer. Destek Partisi'nde yağcılık yaparak ocak başkanlığına yükselir. İbrahim Zübükzade o kadar uyanıktır ki yaptıklarını anlayanların onu öldürmek istediğini fark eder ve oyunlar oynayarak onları kandırıp vazgeçmelerini sağlar. Bu oyunlar ile kendini milletvekili seçtirmeyi bile başarır. Zamanla ona benzeyen karısı da aynı Zübük gibi davranır. Gazeteci Yaşar, görüşmek için Zübük'ün yanına gider. Zübük, anlattıkları ile tüm halkı kötülemeyi başarır, hatta gazetecinin ona tüzülmesini bile sağlar. Kendisini dürüst ve vatanını seven bir politikacı olarak tanıtan Zübük, kendisine üzülen gazeteciye de bir oyun oynar. Bu oyun gazetecinin aklını başına getirir ve çaresiz halkın politikacılar karşısında savunmasız kalır.

1961 yılında Aziz Nesin tarafından kaleme alınan Zübük adlı roman, yayınlanmasından yirmi yıl sonra beyazperdeye aktarılmıştır. Aziz Nesin'in kullandığı Zübük kelimesinin Zeybek kelimesi düşünülerek türetildiği ve Adnan Menderes'e yakıştırılan bir sıfat olduğu bilinmektedir. 1961 tam adıyla Zübük- Kağrı Gölgesindeki İt" kara mizah romanı, çok partili dönemi ve bu dönemdeki siyaseti-siyasetçileri yakın odağa almaktadır. Küçükürtül (2021), Zübük filmindeki Huzur Partisi'nin Cumhuriyet Halk Partisi'ni, Destek Partisi'nin de Demokrat Parti'yi temsil ettiğini aktarmaktadır. Tarihsel eleştiri bağlamında siyasal yozlaşmayı belirgin bir şekilde temsil eden Zübük filmi, 12 Eylül darbesine zemin hazırlayan ortamı eleştirel bir dille aktarmaktadır. Türk toplumunun o dönemki yaşantısından kesitler sunan filmde, yeni siyasal sisteme ayak uyduramayan halkın, kendi aralarında oluşturdukları kurallarla ve rüşvet gibi kanuni olmayan yöntemlerle sorunlarını çözmeye çalıştıkları gösterilmektedir (Görsel 1).

Görsel 1 ve 2. Filmin girişi ve Zübük'ün gazeteciye demeç verdiği sahne

Zübük filminin giriş sahnesinde gösterilen gazete manşetleri bir anlamda filmin özeti niteliğindedir. Zübükzade'nin, kâtip memurluğundan milletvekilliğine uzanan girişimleri ve hedefleri filmin giriş sekansında gösterilir. Özellikle Zübükzade'nin "Fuzuli İşler Bakanı" olduğu bilgisine yer ayrılması, anlatının mizahi yönü kadar eleştirel yaklaşımını da anlatırcasına düzenlenir. Böyle bir bakanlık adı olması, darbe döneminde halkı yöneten iktidarlara hicvedici ve aşağılayıcı bir tavrı sergiler. Hükümetin işlerini liyakate, adalete ve hakkaniyete uygun yapmaması neticesinde fuzuli yani gereksiz işlerin çoğaldığı, menfaatçi siyasetçilerin halkı çaresiz bıraktığına vurgu yapılır. Anlatıcı ses ise bu siyasetçilerden İbrahim Zübükzade hakkında bilgi vererek ana karakterin sorunlu yönüne vurgu yapar. "Kimseye hesap vermek zorunda değilim" sözü ile Zübük'ün şeffaf olmadığı ve gerçeği gizleyerek halktan kaçtığı ima edilmektedir. Zübükzade'nin gerçek kimliğinin öne çıkarılmasında ise basının gücüne vurgu vardır. Çünkü dönemin en büyük medya organı yazılı basındır. Gazete yazı işleri müdürü ve patronu için Zübükzade faktörü, gazete tirajlarının artırılması için önemlidir çünkü onun alaşağı edilmesiyle gazete satışlarında artışlar meydana gelmektedir. Filmin ilk üç dakikalık kısmı böylece iktidar ile dördüncü kuvvet arasındaki ilişkiyi de hatırlatarak medyanın gündemi nasıl belirlediğini açıkça gösterir.

1970'li ve 80'li yıllarda yaşanan siyasi ve ekonomik sorunlar 12 Eylül darbesine zemin hazırlarken halk bu yıllarda siyasal krizlerden, dürüst olmayan hükümetlerden, rüşvetler ve yolsuzluklardan bunalmış durumdadır. Bu gerilimli dönemde halk bir de geçim sıkıntısı çekmekte ve zengin olma yolunda yaptıkları her şeyin mübah olduğu anlayışına sığınmaktadır. Siyasal, ekonomik ve kültürel yönden modernleşmeye

çalışan Türk toplumu geçiş dönemindedir ve karmaşık bir yapıya sahiptir bu anlamda filmin analizinde sosyolojik eleştirisi öne çıkmaktadır. Bu karmaşık toplum yapısında yetişen İbrahim Zübükzade, kâtip olarak çalıştığı kurumda mühür için gelenlere, “Senin işin çok zor” diyerek mühür basamayacağını söyler ve bu işin olması için onlardan rüşvet istediğini belli eder. Zübük’ün yaptığı bu ahlaki olmayan davranış öğrenilince işinden ihraç edilir. Amiriyle aralarında şu konuşma geçer:

Amir: *Amirine rüşvet teklif etmekten seni mahkemeye vermem lazım ama senin kadar vicdansız değilim. Kovuldun... Bu kasabada artık sana bütün kapılar kapandı.*

Zübük: *Sağlık olsun. Ben de vilayetteki kapıları zorlarım beyim. Eh, kapı açmakta soyca hünerimiz vardır. (00:10:48-00:10:58)*

Zübük bu duruma üzülmeyen hemen harekete geçer ve vilayetin yolunu tutar. Partilerin bulunduğu binaya doğru yürürken kendi kendine şunları söyler: “*Lan Zübük, işten atıldın sıkıştı büyük. Ne güzel tezgâhını kurmuştun. Kulağına küpe olsun Zübük Efendi, namuslu insanlarla çalışmamalısın ki çabuk köşeyi dönesin*”. Siyasal yozlaşmanın yaşandığı bu yıllarda en küçük devlet memurlarının bile bu çarka dâhil olduğu görülmektedir (Bayrakdar, 2015: 34). İbrahim Zübükzade, dürüst olmayan yollarla başarı basamaklarını hızla tırmanıp milletvekilliğine kadar yükselmiştir. Zübükzade hakkında araştırma yapmak isteyen Gazeteci Yaşar, ilk önce ansiklopediden “Zübük” kelimesinin anlamına bakmıştır. Zübük kelimesi, “Bir halk deyimi. Kendi çıkarları için her yolu mubah sayan kişi. Sözünde durmayan, üçkâğıtçı, egoist, düzenbaz, namussuz...” olarak tanımlanmaktadır. Aslında bu tanım, nasıl bir siyaset adamıyla karşı karşıya olunduğuna dair birçok bilgi vermektedir. Zübük’ün yaşadığı köye giderek araştırma yapmak isteyen gazeteci, köylülerden bilgi toplamaya başlar. Otobüste tanıştığı yaşlı adam Zübük ile ilgili şu cümleyi kullanır: “Hükümet kapısında kâtiplik ile başladı, zengin oldu. Anla işte...” Mühür basmak için bile rüşvet isteyen Zübük, kovulduktan sonra Ankara’ya gider ve siyasi partilerde yer almak ister. Bu sahnede iki parti gösterilmektedir. Huzur Partisi ve Destek Partisi... Giriş kapıları yan yana olan bu iki partinin kapılarının önünde durur ve içerden gelen kavga seslerini duyar. Her iki partiden gelen sesleri dinler ve en çok ses olan Destek Partisi’ne girer. Aslında ona bu seçimi yaptıran ideolojik bir karar değildir. Zübük, ona fayda sağlayacak, onu zengin yapacak partiyi seçer. Komedi unsuru kullanılarak anlatılan bu sahnede; siyasal ortamda sesi en fazla çıkan kişilerin, en hızlı yükselen kişiler olduğu durumu eleştirilmektedir. Bu sahnede; siyasal yozlaşmanın, krizlerin yaşandığı ve bir türlü anlaşmaya varamayan partililer döneminin siyasal yapısı hakkında bilgi verilmektedir. Zübük, ona benzeyen (sahtekâr, uyanık, düzenbaz, ahlaki yapıya uygun olmayan davranışlar sergileyen) partililer arasında destek görür. Ocak başkanlığına seçilen Zübük, kasaba tarafından desteklenirken Kadir Ağa ona karşı çıkar ve muhalefet bir partiyi seçer.

Siyasal yaşamda görülen belirsizlikler ve kuralsızlıklar, bu filmde belirgin bir şekilde yansıtılmaktadır. Parti mitinginde halka seslenen Zübük, “Demokrasi... Aç gözünü doldur keseni demokrasi ne demek? Öyle bir şeydir dadından yinmez.” sözlerini kullanır. Zübük, demokrasi kavramına yabancılaşmış siyasileri temsil eden bir karakterdir. Aslında halk da bu kavrama oldukça yabancılaşmış davranışlar sergilemektedir (Pamuk, 2002: 64) Özellikle miting sahnelerinde Zübük karakterini yüceltmek ve güçlü göstermek için alt çekim açısı kullanılmıştır.

Zübük, ocak başkanı olduktan sonra kuralsız davranışlarını ileri boyutlara taşır. Tüm kasaba halkını, işlerini halletme bahanesiyle dolandırır. Geçiş dönemini yaşayan halk, siyasetin bu şekilde işlediğini düşünmekte ve bu durumu yadırgamamaktadır. Film sadece siyasetçileri eleştirmekle kalmayıp aynı zamanda yaşananlara karşı çıkmayan halkı da eleştirmektedir. Kafası karışmış olan, kime oy vereceğini, ne yapacağını bilemeyen toplum da filmde anlatılmaktadır (Bayrakdar, 2015: 35). Yönetmenin toplumdaki yanlış davranışların değişmesi gerektiğine dair insanlarda bir farkındalık oluşturma çabası içerisinde olduğu söylenebilir. Filmde işlerini yaptırmak isteyenler (arazi işini halletmek isteyen muhtar, kardeşinin okul işini halletmek isteyen Terzi Cemal, dükkânının işlerini halletmek isteyen Kalaycı Nuri) siyasi tanıdıkları olduğunu düşündükleri Zübük’ün yanına giderler ve rüşvet vererek işlerinin halledileceğini düşünürler. Kandırıldıklarını anladıkları zaman baskına gidip Zübük’ü öldürmek isterler. Zübük, kurduğu komployla kısa bir süreliğine onlardan kurtulur. Ancak Zübük’ün oyunu anlaşılınca yeniden Zübük’ün peşine düşerler. Zübük, bu sefer de bir anda mezarlıkta namaz kılmaya başlar (Görsel 3). Peşine düşenler arasında şu konuşmalar geçmektedir (Görsel 4):

Terzi Cemal: *Aman dur!*

Muhtar: *Ne var be...*

Terzi Cemal: *Baksana herif namaza durdu.*

Kalaycı Nuri: *Doğru... Namazda adam vurulmaz. Üstüne elin dinsizi şehit gider de millet bizi lanetler. (00:27:14-00:27:22)*

Görsel 3 ve 4. Zübük'ün, peşine düşenlerden kurtulmak için namaza durması

Toplumun manevi değerlerini sömüren bu siyasetçi tiplemesiyle aracılığıyla gerçek siyasiler, yönetmen tarafından alaycı bir dille eleştirilmekte ve filmin anlatısı içinde yer almaktadır. Dini değerlerin istismar edilerek üstünlük sağlama çabasının görüldüğü birkaç sahne daha filmde gösterilmektedir. Muhalif lider ile bir araya gelen Zübük, toplantı yapılan ortamda konuşulanları hoparlör ile dışarı verir ve aralarında şu konuşma geçmektedir (Görsel 5, 6):

Zübük: *Muhterem misafirler, Sayın yurttaşlar, hep din kardeşiyiz. Aramızda ayrılık yok muhalifler de can kardeşlerimiz. Bir cami yaptırma derneği kuracağız. Böyle bir derneğin başına laik, din işini dünya işinden ayıran, akıllı, bilgili, okumuş bir başkan gerek. Avukat Burhan Bey'den rica ediyoruz. Cami yaptırma derneğimizin başına geçsin, bizlere yol gösterebilir.*

Zübük'ü Savunan Kişi: *Artık şükür bu günleri de gördük arkadaşlar. Artık muhaliflik, münafıklık kalmadı din kardeşi olduğumuz bilindi.*

Zübük: *Oy birliğiyle başkan seçildiniz Burhan Bey.*

Burhan Bey (Muhafif Lider): *Gösterdiğiniz tevaccühe teşekkür ederim. Ancak ben bu vazifeyi kabul edemeyeceğim. Kasabada bir cami varken ikinci bir caminin olmasını doğru bulmuyorum (00:56:23-00:59:48).*

Görsel 5 ve 6. Zübük'ün mahallede büyük bir cami yapacağını duyurması ve kitlelerin coşkusu.

Sekans daha sonra, halkın “Dinsiz... Yuhh!” tezahüratları altında devam etmektedir. Zübük, her türlü fikre açık olduklarını belirterek, Burhan beyin konuşmalarına devam etmesi gerektiğini dile getirmektedir. Bu görüntü ile yönetmen, 1980’lerde yaşanan olaylarla beraber inanç unsurunun, siyasetin bir aracı haline geldiğini izleyiciye aktarmaktadır. Burhan Bey konuşmasına, cami yaptırmak yerine dernek kurulmasını ve kurulacak derneğin okul yaptırmak için çalışmalar yürütmesi gerektiğini dile getirmektedir. Zübük, “*Din olmayınca okul ne işe yarar!*” gibi ifadeler kullanarak Burhan Bey’in halk tarafından daha fazla

eleştirilmesine neden olmaktadır. Bu görüntü, filmin sahiplendiği hükümetin işlerinin, bireylerin kendi çıkarları doğrultusunda kullanılması idealini ön plana çıkaran bir hamle olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha sonra sekans, Burhan Bey'in Zübük'e camiye daha evvel kaç kez gittiğini sorgulayarak, halkın gerçekle yüzleşmesini sağlamaya çalıştığı görüntü ve diyaloglar ile devam etmektedir (Görsel 7, 8).

Zübük: *Biz elhamdülillah Müslümanız. Beş vakte beş dağı katıp evimizde kılarız. Müslüman kardeşlerim buna şahittir.*

Burhan Bey (Muhaliif Lider): *Duydunuz namaz evde de kılınır. Ama çocuklar evde okuyamaz.*

Halk: *Susturun şu zındığı. Yuhh...*

Zübük: *Arkadaşlar size söz veriyorum kanım pahasına da olsa size camiye inşa ettireceğim (01:00:40-1:01:16).*

Görsel 7 ve 8. Zübük'ün halktan aldığı rüşvet ve yolsuzluklara vurgu

Toplumun davranışlarına yön veren inanç sistemini kullanan Zübük, bu sayede halkın hassas noktasına dokunarak bir siyasal politika yürütmektedir. Filmde, siyasette başarıya ulaşmak için dini değerlerin kullanıldığı ve halkın bu değerler üzerinden kandırıldığı dikkat çekmektedir. Halkın dini duygularıyla oynayan Zübükzade, uyguladığı bu seçim politikasıyla başarılı olur. Film bu yönüyle düşünüldüğünde izleyicisine çekildiği dönemin toplum yapısını başarılı bir şekilde aktarmaktadır. Yönetmen Kartal Tibet bu filmiyle, var olan gerçekliğe ciddi eleştirilerde bulunmuştur (Kafa, 2019: 68). İnsanı güldürürken düşünmeye sevk eden bir yapıya sahip olan film, toplumun sorunlarını güldürü unsuruyla anlatırken seyirciyi hem eğlendirmekte hem de oyalamaktadır (Pamuk, 2002: 69). Filmin anlatmak istediği temel mesele; halkın nasıl ve ne şekilde yönetildiğini göstererek artık kandırıldıklarının farkında olmalarını sağlamaktır. Halkın insanları kullanan siyasalere karşı dikkatli olmalarını ve sömürülmemelerini anlatmaya çalışmaktadır. Zübük medyayı da çok iyi kullanmaktadır. Yaptırdığı gazete haberleriyle kendisini bakan yaptırmayı başarmaktadır. Ekonomik, siyasal ve kültürel değerlerin birbirine karıştığı bir ortamda sınıf atlamının, kentte iş bulmanın tek yolu, siyasete ve siyasetçiye yakın olmak olarak görülmüş ve bu durum halk tarafından da kabullenilmiştir (Pamuk, 2002: 73). Kandırılmalarının sebebi de bu çaresizliktir. Çok partili döneme geçişle birlikte kafası karışan toplum, düzene uyum sağlamaya ve oluşan bu yeni yaşam biçimlerini anlamaya çalışmaktadır. Böylece her türlü yolu kullanarak sınıf atlamaya çalışmakta ve kente göç etme çabasına girmektedir. Her dönemin filmi olarak kabul edilen Zübük, belli bir döneme odaklanmanın çok ötesindedir. Türk toplumunun bir eleştirisidir ve tüm durumları objektif bir şekilde aktarma çabası içerisindedir. Zübük karakteri, Kemal Sunal için bir dönüm noktasıdır. Hababam Sınıfı'nda oynadığı İnek Şaban rolünden kurtulan Kemal Sunal, çıkarıcı siyasetçi rolünü başarıyla sergilemiştir (Sunall, 2012: 524). Kemal Sunal'ın başarıyı yakaladığı bu geçiş dönemi filmi, oyuncunun önemli filmlerindedir. Zübük filmi hakkında genel bir değerlendirme yapılacak olursa; Türkiye'nin batılılaşma yolundaki adımları sonucunda tam olarak modernleşmemiş, bu değişime uyum sağlayamamış yani geçiş dönemindeki toplumun sorunlu yanları, mizah unsuru ile beyazperdeye aktarılmıştır. Muhaliif bir yönetmen olan Kartal Tibet, eleştirisinin dozunu bu filmde daha da arttırmış, hem siyasileri hem de toplumu belirgin bir şekilde eleştirmiştir. Sanayileşmenin de etkisiyle köyden kente göç etmek isteyen kesimin daha iyi bir yaşama sahip olma arzusu ve sınıf atlama isteği, toplumun davranış kalıplarını değiştirmektedir. Film içerisinde de bu istekler doğrultusunda değişen davranışlar, izleyiciye yoğun bir şekilde aktarılmaktadır. Kendi kurallarını kendisi koyan toplum, zamanla ahlaki değerlerini kaybederek başarıyı farklı yollarla elde etmeye çalışmaktadır. Rüşvet, yolsuzluk gibi kavramlar, dönemin toplumsal meselelerindedir.

Neticede Zübük; “rüşvet alan, kendi çıkarları doğrultusunda hareket eden oportünist bir kişilik” (Öztürk, 2014). Çok partili döneme geçiş ile birlikte halk afallamakta, kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Filmde işlerini halletmek için rüşvet vermeleri, ahlaki olmayan davranışlar sergilemeleri, çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerinin göstergesidir. Topluma bir ayna tutan yönetmen, oluşan çarpık düzenin bu şekilde ilerlemeyeceğine dair toplumu düşünmeye davet etmektedir. Ayrıca film içerisinde kadın karakterlerin çok az olması, siyasal ortamda otorite olarak erkeğin görüldüğü fikrini akıllara getirmektedir. Filmin son sahnelerinde yine gazete kupürleriyle Zübükzade efsanesinin sona erdiği haberleri verilmektedir. Bu durum izleyicilere, yapılan haksızlıklara bir yaptırımının mutlaka olacağını bildirmekte ve aynı zamanda haksızlıkların cezasının bir gün verileceğinin umudunu vermektedir.

Gazeteci Yaşar’ın İbrahim Zübükzade ile yaptığı konuşmanın sonunda Zübük şu sözleri söylemektedir (Görsel 9); “Aslında hepimiz birer zübüğüz, zübük olmaya zorlanmışız. Zübüklerden kurtulmanın birinci çaresi önce kendimize bakmak, kendi zübüklüğümüzden kurtulmaya çalışmaktır.” Zübük tarafından aktarılan bu sözler ile sistemin sorgulanmasının yanında, izleyicilerin kendi kendilerini de sorgulamaları gerektiği vurgulanmaktadır. Tibet’in yönetmenliğini yapmış olduğu *Zübük*, güldürü unsuru ile birlikte toplumu eğlendirirken düşündürülen ve dönemin toplumsal sorunlarını anlatan eleştirel bir özelliğe sahiptir.

Görsel 9. İbrahim Zübükzade’nin ikiyüzlülüğü ve gazeteciyle arasındaki diyalog

7. Sonuç

Özgürlükçü politikalar ile birlikte Türkiye’nin değişim sürecine uyum sağlayan Türk sineması, siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyal ortamlarla birlikte şekillenmiştir. Darbe, ekonomik kriz gibi olaylar ve sonuçları, bazen dolaylı olarak sinemanın gelişimini etkilerken bazen de doğrudan etkilemektedir. Türkiye’de tek partili dönemin sona ermesi, 1960’lı yıllar ile birlikte yaşanan siyasal ve ekonomik değişimler, Türk toplumunu psikolojik ve/veya sosyolojik olarak etkileyen olaylar olarak görülmektedir. Askeri darbeye birlikte 1960’ların Türkiye’sinde yeni bir toplumsal düzen oluşturulmuştur. Bu yıllarda, sanayileşme ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle toplumsal değişimler yaşanmıştır. Toplumsal değişimler, beraberinde toplumsal sorunları da getirmektedir. Köyden/kırsaldan kente göç hareketleri, kentleşme, çarpık kentleşmenin sonucunda ortaya çıkan gecekondulaşma, yoksulluk gibi sorunlar sinema filmlerine konu olmuştur.

Zübük (1980) köyden kente göç, kentleş(eme)me, dış göç, ekonomik sıkıntılar ve siyasal yozlaşma gibi unsurların yoğun olarak işlendiği filmler içinde önemli bir yapıdır. Toplumsal meselelerin ne şekilde işlendiği ve sunulduğunu sistematik bir şekilde okuyucuya sunacak bir yöntem olduğu düşünülen betimsel analiz, filmin değerlendirilmesi ve yorumlanması aşamasında önemli sonuçları ortaya koymuş ve filmin sosyolojik açıdan analiziyle yakından ilgili sahne görüntüleri ile filmin diyaloglarından da yararlanılmıştır. Buna göre *Zübük* (1980) filmi, siyasal yozlaşma konusunu işlemekte ve 12 Eylül darbesine zemin hazırlayan süreci anlatmaktadır. Filmin anlatısı siyasal krizlerin, güvenilmeyen hükümetlerin, rüşvet ve yolsuzluk yaptığına inanılan siyasilerin arasında kalmış Türk toplumunun yaşamından kesitler sunmaktadır. Yine bu filmde de güldürü unsuru ön plandadır. Yönetmen, güldürü ile dönemin siyasal ortamını hicvetmektedir. Analizi yapılan Kartal Tibet filmi, dönemin koşulları hakkında bilgi edinilmesine olanak sağlamaktadır. Bu açıdan filmlerin belge niteliği taşıdığı söylenebilir. Filmlerin belge niteliği taşıması, araştırılması gereken

olgular hakkında bilgi içeren görsel materyallerin, analizinde kullanılan doküman analizi tekniğinin kullanılmasına olanak vermiştir.

Toplumsal gerçekçi bakış açısı ile ele alınan *Zübük*'ün, gösterime girdiği dönemin özelliklerini sergilediği ve Türk siyasal hayatındaki yozlaşmaların işlendiğine ulaşılmıştır. 1960-1990 yılları arasında Türkiye'de yaşanan ekonomik, siyasal anlamda değişim ve dönüşümlerin filmde öne çıktığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda film, Türk siyasal ve toplumsal hayatından derin izler taşımaktadır. Bu konuda yapılacak olan çalışmalarla ilgili olarak şu önerilere yer vermek gerekir. Çalışmada yönetmenliğini Kartal Tibet'in yapmış olduğu sadece bir film üzerinde durulmuş ancak Kartal Tibet'in tüm filmografisi derinlemesine incelendiğinde toplumsal meselelerin boyutları hakkında daha etraflı analizler de yapılabileceği anlaşılmıştır. Günümüzdeki toplumsal meseleleri konu alan sinema filmleri ile önceki dönemlerdeki toplumsal sorunları konu alan filmlerin karşılaştırması yapıldığında benzer tema ve konuların farklı dönemlerde de irdelendiğine ulaşılmıştır. Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde; ilk zamanlarda Kartal Tibet'in hasta olması, sonrasında da vefat etmesi nedeniyle kendisi ile yüz yüze görüşme veya röportaj yapılamamıştır. Herhangi bir yönetmenin kendisiyle röportaj yapılması neticesinde hem yönetmenin görüşü ve anlayışı hem araştırmacının bulgularını daha geniş bir minvalde değerlendirilmesinin önemli olduğu sonucu çıkarılmıştır.

Sonuç olarak Kartal Tibet, dönemin toplumsal sorunlarını işleyen filmlerinde, eleştirel bir üslup kullanmıştır. Bu çalışmada analizi yapılan filmler, ele alınan dönemin toplumsal sorunlarını işlerken halkı bilinçlendirmeyi ve toplumsal bilinç oluşturmaya amaçlamıştır. Bu bağlamda Tibet'in toplumsal gerçekçi anlayış ile filmler çektiği söylenebilir. Yönetmenin sahip olduğu ideoloji, çektiği filmlere yansımıştır ve sisteme karşı eleştirisini dile getirmekten kaçınmamıştır. Onun üretmiş olduğu filmler aracılığıyla günümüz toplumu ve 1960- 1990 yılları arasındaki dönemin Türkiye'sine dair fikirler yürütmek mümkündür.

Kaynaklar

- Açıkgöz, R., & Yusufoglu, Ö. (2012). Türkiye'de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 76-117.
- Akçay, E. (2016). Turgut Özal Dönemi Türkiye-Birlik İlişkileri: Batıcılık Mı? Ulusal Çıkar Mı? *Proceedings of International Turgut Ozal Symposium*, (s. 76-85).
- Akdemir, B. (2016). Türkiye-Azerbaycan İlişkilerinde Turgut Özal Dönemi. *Proceedings of International Turgut Ozal Symposium*, (s. 16-27). Ankara.
- Akinci, A. (2013).). Türk Siyasal Hayatında 1980 Sonrası Darbeler ve e-Muhtıra. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 39-58.
- Altındağ, N. (2020). Türkiye'nin PKK Bölücü Terör Örgütü İle Mücadelesine Dair Bir Analiz. *Anadolu Strateji Dergisi*, 33-48.
- Baykal, Ö. (2019). Türkiye'de Siyasetin Konsolidasyonu: Turgut Özal Dönemi. *Akademik Hassasiyetler*, 142-179.
- Bayraktar, M. (2015). 1980'lerde Türkiye'de Sosyoekonomik Sorunların Türk Güldürü Sinemasına Yansımaları Kartal Tibet Sineması Örneği. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.
- Boğa, C. (2016). Turgut Özal ve Türk Demokrasi Hayatına Katkıları. *Turgut Özal ve Türk Demokrasi Hayatına Katkıları. In International Turgut Özal Symposium*.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2021). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (31 b.). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Daldal, A. (2005). *1960 Darbesi ve Türk Sinemasında Toplumsal Gerçeklik*. İstanbul: Homer Yayınları.
- Esen, Ş. (2010). *Türk Sinemasının Kilometre Taşları*. İstanbul: Agora Yayınları.
- Gülabi, Z. (2016). Turgut Özal'ın 1988 ve 1991 Kürt Göçlerine Karşı İzlediği Politikalar ile Suriyelilerin Göçüne Karşı İzlenen Politikaların Karşılaştırılmalı Analizi. *International Turgut Ozal Symposium*, (s. 282-295).
- Kabadayı, L. (2013). *Film Eleştirisi Kuramsal Çerçeve ve Sinemamızdan Örnek Çözümlemeler*. İstanbul: Sinema Ayrıntı Yayınları.
- Kafa, S. M. (2019). Aziz Nesin'in Sinemaya Uyarlanan Seçili Eserlerinin Göstergelerarasılık Bağlamında İncelenmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*.
- Kaplan, N. (2004). *Aile Sineması Yılları 1960'lar*. İstanbul: Es Yayınları.
- Kara, M. (2012). *Sinema ve 12 Eylül*. İstanbul: Agora Yayınları.
- Karakışlak, I. (2018). Türk Sinemasında Göç, Kentleşme, Gecekondulaşma Ve İstanbul. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, , 279-285.

- Koç, A. (2012). Sosyoloji Literatüründe ve Sinemada Gecekonudan Varoşa Değişen Söylem Biçimleri. *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.*
- Makal, O. (1987). *Sinemada Yedinci Adam: Türk Sinemasında İç ve Dış Göç Olayı*. İzmir: Marş Yayınları.
- Özbay, M. (2016). 1980-2013 Yılları Aarasında Yaşanan Bazı Siyasi Olayların Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.*
- Özden, Z. (2004). *Film Eleştirisi Film Eleştirisinde Temel Yaklaşımlar ve Tür Filmi Eleştirisi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Öztürk, D. (2014). Cineritüel: <https://www.cinerituel.com/zubuk-1980-demokrasi-oyle-bir-seydir-ki-dadindan-yinmez/> adresinden alındı
- Pamuk, S. (2002). Kitle İletişim Çözümleme Yöntemleri ve Bu Yöntemlerden Toplumbilimsel Çözümleme Yöntemi İle Zübük Filminin İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.*
- Ryan, M., & Lenos, M. (2012). *Film Çözümlemesine Giriş*. Ankara: De Ki Sinema .
- Scognamillo, G. (2003). *Türk Sinema Tarihi*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Serarslan , M. (2015). Türkiye’de Yeni Göç Olgusun ve Türk Sinemasına Yansımaları. T. Y. Yazıcı içinde, *Türk Sinemasının 100. Yılın Armağanı*. İstanbul : Marmara Üniversitesi Yayınları .
- Sevinç, M. (2014). 2000 Sonrası Yeni Türk Sineması Üzerine Yapısal Bir İnceleme . *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Sunal, G. (2012). Kemal Sunal Güldürülerinde Karakterlerin Temsili. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 519-526.
- Şahin, M., & Şener, B. (2011). Terörizm Olgusu ve Türkiye de PKK Terörünün Algılanmasında Bölgesel Farklılıklar Bir Alan Çalışması. *In International Symposium*.
- Şimşek, G. (2015). Siyasi Olayların Türk Sinemasına Yansımaları. P. D. Yazıcı içinde, *Türk Sinemasının 100. Yılına Armağan*. İstanbul: Marmara Yayınları.
- Tektaş, T. (2019). Terörizm ve PKK Terör Örgütü (1980-2012 yılları arası). *(Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.*
- Topaloğlu, M. (2019). Toplumsal Ve Kültürel Yönleriyle Ertem Eğilmez Sineması. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.*
- Tunç, E. (2012). *Türk Sinemasının Ekonomik Yapısı 1896-2005*. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Uğur, U. (2005). “Gurbet Kuşları” Filmi Örneğinde İç Göç Olgusunun Sosyolojik Açıdan İncelenmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 917-926.
- Vardan , U. (2008). *1980'lerden Sonra Türk Sineması Dünya Sinema Tarihi*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldız, E. (2008). *Gecekondu Sineması*. İstanbul: Hayalet Kitap Yayınları.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, Görselgraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
